

ÇEVRE BİLİNCİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE DOĞA TARİHİ MÜZELERİ’NİN ROLÜ

Abdullah KARATAŞ*

ÖZET

Müzeler, kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli işlevler üstlenmektedir. Toplum tarihsel ve kültürel anlamda ışık tutan müzeler, binlerce yıllık uygarlıklara ait eserleri insanlara sunmakta, eğitici ve öğretici mekânlar olarak hizmet vermektedir. Doğa Tarihi Müzeleri de geçmişle günümüz arasında köprü kurarak topluma çevre bilincini aşılama, insanların çevre değerlerine karşı korumacı yönlerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Ancak tarihsel ve kültürel açıdan oldukça zengin bir coğrafyada yer alan Türkiye, Doğa Tarihi Müzeleri açısından Avrupa veya Amerika ülkeleri ile kıyaslandığında gerek sayı gerekse nitelik açısından oldukça geridir. Bu ülkelerde sayıları yüzleri bulan oldukça donanımlı Doğa Tarihi Müzeleri eğitim amaçlı kullanılarak toplumsal kalkınmaya destek vermektedirler. Yurt dışında Doğa Tarihi Müzeleri’ne verilen önem Türkiye’de de verilse, bireylerin gerek bilimsel gerekse kültürel açıdan gelişmişliklerine bağlı olarak çevre bilinçleri artacak, gelecek nesillere daha sağlıklı bir dünyada yaşama şansının yolları açılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Doğa Tarihi Müzeleri, Eğitim, Çevre Bilinci

ROLE OF NATURAL HISTORY MUSEUMS FOR INCREASING ENVIRONMENTAL AWARENESS

ABSTRACT

Museums have got important functions for transferring culture to the next generations. They illuminate societies in the historical and cultural sense, present work of arts to the people and serve as educational institutions. Natural History Museums serve as bridge between past and today for infusing environmental awareness. Although Turkey is a very rich country in

*Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, karatasabdullah@hotmail.com

cultural and historical aspect, it is behind the European and American museums both in terms of number and quality. In abroad, by using hundreds of museums for educational purpose, social development is achieved. If enough importance is given to the Natural History Museums in Turkey as in abroad, environmental awareness of people increase and it is possible for next generations to live in more healthy world.

Key Words: Natural History Museums, Education, Environmental Awareness

1. GİRİŞ

Müzeler kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli işlevler üstlenmektedir. Toplum tarihsel ve kültürel anlamda ışık tutan müzeler, binlerce yıllık uygarlıklara ait eserleri insanlara sunmakta, eğitici ve öğretici mekanlar olarak hizmet vermektedir. Doğa Tarihi Müzeleri de geçmişle günümüz arasında köprü kurarak topluma çevre bilincini aşılamakta, insanların çevre değerlerine karşı korumacı yönlerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Ancak tarihsel ve kültürel açıdan oldukça zengin bir coğrafyada yer alan Türkiye, Doğa Tarihi Müzeleri açısından Avrupa veya Amerika ülkeleri ile kıyaslandığında gerek sayı gerekse nitelik açısından oldukça geri kalmaktadır. Bu ülkelerde sayıları yüzleri bulan oldukça donanımlı Doğa Tarihi Müzeleri eğitim amaçlı kullanılarak toplumsal kalkınmaya destek vermektedirler. Yurt dışında Doğa Tarihi Müzeleri'ne verilen önem Türkiye'de de verilse, bireylerin gerek bilimsel gerekse kültürel açıdan gelişmişliklerine bağlı olarak çevre bilinçleri artacak, gelecek nesillere daha sağlıklı bir dünyada yaşama şansının yolları açılacaktır. Doğa Tarihi Müzeleri'nin çevre bilincini geliştirmedeki rolünü, eğitim faaliyetleri çerçevesinde ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, eğitim sistemimizde ihmal edilen bir konuya ışık tutması açısından önem taşımaktadır. Konuyla ilgili olarak gerekli literatür taraması yapılmış; kitaplar, makaleler, resmi kurumların yayınları ve internet sitelerinden yararlanılarak Doğa Tarihi Müzeleri'nin ülkemiz ve dünyadaki durumu, çevre bilinci ve eğitim bağlamında örnekleri ile ele alınmıştır.

1. DOĞA TARİHİ MÜZELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Çalışmanın bu bölümünde genel olarak müzeler ve işlevlerine değinildikten sonra, sırasıyla kavram olarak Doğa Tarihi Müzeleri, Doğa Tarihi Müzeleri'nin amaçları, ülkemizdeki ve dünyadaki durumu ele alınacaktır.

1. 1. Genel Olarak Müzeler ve İşlevleri

Müzeler, bilim ve sanat ürünlerini sergilemek, toplumu aydınlatmak amacıyla insanın gelişimi, doğal olayların oluşumu ve teknolojinin geçirdiği değişim gibi konularda araştırmalar yapan bilimsel merkezlerdir (Çıldır, 2007, s. 17). Bir başka ifadeyle müzeler, tarihi eserleri tespit eden, bilimsel yöntemlerle açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koruyan, tanıtan, sergileyen, eğitim programları aracılığıyla tarihi eserler konusunda halkı bilinçlendirerek toplumun kültür düzeyini yükseltmeyi amaçlayan eğitim, bilim ve sanat kurumlarıdır (URL 1). Müzeler, uygarlık tarihine ait her türlü objenin, bilimsel kurallar altında sergilenerek, halkın beğeni ve kültürel birikimini zenginleştiren, araştırmacıların çalışmalarını kolaylaştırıcı ve geliştirici tarihi verilerin gelecek kuşaklara aktarıldığı mekanlardır. Zengin tarih ve kültür birikimine sahip olan ülkemizde zaman içinde inşa edilen yeni müze binalarının yanı sıra günümüze ulaşan taşınmaz kültür varlıkları da restore edilmekte ve pek çoğu müze olarak ziyarete açılmaktadır (URL 2).

Müzeler topluma hizmet verirken, çalışmalarını; toplama, belgeleme, koruma, sergileme ve eğitim olmak üzere beş ana amaç doğrultusunda yürütmektedirler. Modern müzeler insanla obje arasında interaktif bir bağ kurabilmek için düşünülmüş, objeye dokunmayı hatta kullanabilmeye olanak sağlayan mekanik düzenekler sayesinde objeyi daha iyi anlatmayı amaçlamaktadır. Ziyaretçiye yeterli bilgi verebilmek amacıyla eserlerin yanına maket, şekil, fotoğraf ve açıklayıcı levhalar konulmaktadır. Çünkü, çağdaş müzecilikte temel amacın, eserleri sadece depolamak ve sergilemek değil, eğitim olduğu söylenebilir. Bu nedenle günümüzde müzeler artık eserlerin depolandığı mekanlar olarak değil, toplumu eğiten, bilgilendiren yaygın eğitim kurumu kimliğiyle faaliyetlerini sürdürmektedirler (Çıldır, 2007, s. 17).

Avrupa ve Amerika müzelerinin, müze görevlerinin yanı sıra eğitimi ciddi olarak üstlenen, bölgesi hakkında bilgi toplayan, çevreyi koruyan, her çeşit sosyal ve kültürel çalışmaların yapıldığı birer merkez haline geldikleri söylenebilir. Buradaki müzelerin çoğunda özel dershaneler ve atölyeler bulunmaktadır. Bu atölyelerde anaokulu çocuklarına bile gerçeğe yakın arkeolojik objeler verilmekte, onlardan kil veya hamurla kendilerine verilen objelerin aynısını yapmaları istenmektedir. Böylece öğretmenin kontrolü altındaki anaokulu öğrencileri arkeoloji ve sanat tarihi ile küçük yaşlarda tanımaktadır. Orta öğretimde

ise tarih dersleri çoğunlukla müzelerde yapılmakta, geçmiş yaşantılar açıklayıcı bir şekilde gözler önüne serilmektedir (Şahan, 2005).

Görüldüğü üzere müzeler, tarihsel anlamda geçmiş yaşantıları bize sunmanın yanı sıra eğitim gibi çok önemli bir işlevi de üstlenmektedir. Ancak ülkemizde yurtdışında olduğu gibi müzelerin bu çok önemli işlevine yeterince önem verilmediği söylenemez. Oysa özellikle çevre bilinci kazandırılmasında, Doğa Tarihi Müzeleri Avrupa ve Amerika ülkelerinde adeta eğitim kurumları olarak faaliyetlerine devam etmektedirler.

1. 2. Kavram Olarak Doğa Tarihi Müzeleri

Doğa tarihi müzeleri, ülkesinde, komşu ülkelerde ve dünyanın her yerindeki bitki ve hayvan fosilleri, kayaçları, jeolojik oluşumları uluslararası standarda göre koruyan; bunlar üzerinde bilimsel çalışmalar yapılabilmesi için onları yerli ve yabancı bilim adamları ile amatör doğa bilimcilerin yararlanmasına sunan; özellikle bitki ve hayvan türlerinin geliştirilmesi ve ekonomik kullanım amacıyla, uygulamaya yönelik araştırmalar yapan; kendi botanik bahçesinde ülkesindeki ve dünyanın diğer ülkelerindeki ilginç bitkileri canlı olarak da sergileyebilen; halka dönük sergiler, konferanslar düzenleyerek onları doğa ve doğanın dolayısıyla da çevrenin korunması konusunda eğiten bilimsel araştırma kuruluşlarıdır (Demirsoy, 1996, s. 64).

1. 3. Doğa Tarihi Müzeleri'nin Amaçları

Günümüzün egemen ve uygar ülkelerinin bilimsel ve kültürel simgelerinden birisi olan Doğa Tarihi Müzeleri'nin, doğa tarihi konularında araştırma yapmak, geniş halk kitlelerine, her düzey öğretim kuruluşlarındaki öğrencilere doğayı gerçekleriyle tanıtmak, doğa buluntularını güncel ve fosil örneklerle sergileyip toplumun hizmetine sunmak gibi önemli amaçları bulunmaktadır. Ancak Doğa Tarihi Müzeleri'nin en önemli amaçlarından birisinin de topluma ve özellikle de genç kuşaklara doğa sevgisini aşılama olduğu söylenebilir. Doğa Tarihi Müzeleri'nin öğretici, benimsetici ve uygarlaştırıcı gücü sayesinde, bu kuruluşlarda toplumlar, üzerinde yaşadıkları dünyanın yaşam tarihini, evrimini ve bu tarih içinde insanın biyolojik yerini, biyokültürel evrimini sonuçları ile karşısında bulabilmektedir (<http://www.mta.gov.tr>, 2011).

Doğa tarihi müzelerinde bitki ve hayvan örnekleri, fosiller, madenler, kayaçlar (bunların kapsadığı mineraller, kristaller, süs taşları gibi jeolojik oluşumlar) uluslararası

standartlara göre toplanarak arşivlenip korunmaktadır. Özellikle endemik ve soyu tükenmekte olan hayvan ve bitki türleri için gen bankası oluşturulmakta, gen arşivlemesi yapılmakta, doğal anıt niteliğindeki fosil ve jeolojik yapıların korunması konusunda girişimlerde bulunmaktadır. Bu müzelerde doğanın çeşitliliği gösterilerek doğanın daha anlaşılabilir olması sağlanmaktadır. Ayrıca doğa tarihinin çeşitli alanlarında bilimsel araştırma ve yayınlar yapılarak yerli ve yabancı benzeri kuruluşlarla malzeme ve personel değişimi yapılmakta ve karşılıklı bilimsel yardımlaşmada bulunmaktadır. Eldeki malzemeler yerli ve yabancı bilim insanlarıyla amatör doğabilimcilerin kullanımına sunulmaktadır (İnan, 2008, s. 82-83).

Doğa Tarihi Müzeleri bir başka yönden insanların doğa tarihinden ders almasını da sağlamaktadır. Gerçekten de insan faaliyetleriyle doğanın acımasızca kullanılması ve artan nüfusun doğal kaynakları tüketmesiyle doğa tarihinden alınacak derslerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Tükenen türler hep doğal çevrelerin değişimi sonucu ortadan kalkmışlar ve yerlerini yenilerine terk etmişlerdir. İnsanoğlunun da başına neden aynı son gelmesin? Doğal dengeyi korumak yerine, insan eliyle sarsmak ancak bilinçsiz davranışlarla açıklanabilmektedir (Keleş, 2007, s. 118). Doğa Tarihi Müzeleri, doğanın korunması konusunda insanları eğiterek çevre bilinci kazanmalarına yardımcı olurken, çevreyi ve canlıları merkeze alan bir kültür yapısının oluşumuna da zemin hazırlamaktadır.

1. 4. Ülkemizde ve Dünyada Doğa Tarihi Müzeleri'nin Durumu

Avrupa'da Doğa Tarihi Müzeleri'nin geçmişi 350 yıl önceye uzanmaktadır. Her büyük kentte bir, belki birden çok Doğa Tarihi Müzesi bulunmakta ve buldukları bölgenin turistik kitapçık ve haritalarında ziyaret edilmesi gereken yerler olarak gösterilmektedir. Örneğin, Fransa'da 57, İspanya'da 42 büyük ölçekli doğa tarihi müzesi vardır. Bu sayı yerel yönetimlerin ve üniversitelerin daha küçük ölçekli müzeleri de hesaba katıldığında yüzleri bulmaktadır (İnan, 2008, s. 83).

ABD'de Cleveland Doğa Tarihi Müzesi, New York Doğa Tarihi Müzesi, Avusturya'daki Viyana Doğa Tarihi Müzesi, Almanya'da Frankfurt'taki Senckenberg Doğa Müzesi, İngiltere'de Londra Doğa Tarihi Müzesi ve Oxford Doğa Tarihi Müzesi, Çin'deki Pekin Doğa Tarihi Müzesi gibi müzeler, görkemli binalarında ellerindeki arşiv, sergi ve koleksiyon malzemeleriyle dünyanın hemen her yerinden örnekleri buluşturmaktadırlar. Örneğin, asırlık bir şatoda hizmet veren Almanya Frankfurt'taki Senckenberg Doğa Müzesi, 2003'te yapılan büyük yatırımlarla dünya tarihine ve evrimine ilişkin sergisini modernleştirmiş, Avrupa'nın en önemli doğa bilimi koleksiyonlarına sahip olmuştur. ABD'deki

Cleveland Doğa Tarihi Müzesi, geniş bir tabiat parkı içinde yer almakta, antropoloji, arkeoloji, gökbilim, botanik, zooloji, jeoloji ve paleontoloji bölümlerinde toplam dört milyon örnek barındırmaktadır (İnan, 2008, s. 83).

Türkiye’deyse biri Ankara’da MTA Genel Müdürlüğü bünyesinde, öteki de İzmir’de Ege Üniversitesi’nde bulunan, iki doğa tarihi müzesi bulunmaktadır. MTA Genel Müdürlüğü’nde 1949’da bir sergi salonu olarak başlayan müze oluşturma çalışmaları, 1968’de Tabiat Tarihi Müzesi olarak sonuçlanmıştır. Enstitü’nün görev yapmaya başladığı 1935’ten beri Türkiye’nin hemen her bölgesinden toplanan ve sayıları gittikçe artan mineral, fosil ve kaya örneklerine, çeşitli kişi, kurum ve kuruluşlardan gelen armağanların da eklenmesiyle önemli bir koleksiyon ortaya çıkmıştır. 2003’te modern binasına taşınan müze, çeşitli nedenlerle bir türlü kapılarını açamamıştır (İnan, 2008, s. 83).

Ülkemizdeki ilk ve tek akademik müze olan Ege Üniversitesi Tabiat Tarihi ve Uygulama ve Araştırma Merkezi 1967’de Fen Fakültesi bünyesinde kurulmuştur. Bu müze, küçük olmasına karşın, var olan yüksek lisans eğitim programı ve müzeye bağlı çalışan araştırmacı kadrosuyla ülkemizi başarıyla temsil etmektedir. Jeoloji eğitimine 1900’de Darülfünun kapsamında başlayan İstanbul Üniversitesi, ülkemizin en köklü jeoloji geçmişi olan eğitim kurumudur. 1900’lü yıllardan bu yana fakültenin depo ve arşivlerinde toplanan ve sergilenen jeolojik malzeme 2005’ten beri yeni Jeoloji Müzesi’nde ziyarete açılmıştır (İnan, 2008, s. 83).

Yurdumuzda fosil, mineral, kristal, maden, mağara, volkanik oluşumlar, çöl kumulu, jeomorfolojik oluşumlar, kaplıcalar, peribacaları, antik maden ve taş ocağı işletmeleri gibi doğal anıt ve jeolojik miras niteliğinde birçok örnek bulunmaktadır. Bu nedenle, yabancı bilim insanlarının ilgisini çeken ülkemizde, her yıl yüzlerce araştırma yapılmaktadır. Ancak araştırma sonuçlarının değerlendirilmesi ve toplumun hizmetine sunulmasında var olan müzeler yetersiz kalmaktadır. Oysa Avrupa’daki önemli doğa tarihi müzelerinde, ülkemizden götürülmüş kaya ve mineral örnekleriyle, eşsiz güzellikte balık ve memeli fosillerini görmek mümkün olmaktadır. Örneğin, Münih’teki Ludwig-Maximilians Üniversitesi Paleontoloji Müzesi’nin neredeyse tümüyle Anadolu’nun memeli faunasıyla oluşturulduğu söylenebilir. Ülkemizin eşsiz doğa örneklerini, gelişmiş ülkelerin müzelerinde hayranlık, kıskançlık, kızgınlık ve üzüntüyle izlemekten, doğal mirasımıza sahip çıkıp bunların halkın eğitsel, kültürel ve turistik kalkınmışlığına hizmet edebildiği, gelecek kuşaklara aktarılabilirdiği, toplumsal bir bilinçle sahiplenildiği, korunma altına alındığı, çok sayıda doğa tarihi

müzesinde sergilendiği zaman kurtarabileceğiz (İnan, 2008, s. 83). Ancak Muğla Müzesi'nin Doğa Tarihi Seksiyonu'nda böyle bir müze örneğini görmek mümkündür.

Muğla'nın Özlüce Köyü Kaklıca Tepesi yakınlarında Muğla Müze Müdürlüğü'nün sorumluluğunda ve Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Berna Alpagut başkanlığında yürütülen çalışmalarda, yüzey incelemeleri sonucu 7 bin metrekarelik alan içinde 9 milyon yıl öncesindeki Turolian dönemine ait 3 ayrı noktada zengin fosil kaynakları tespit edilmiştir. Kazılarda zürafagiller, boynuzlugiller, gergedangiller, hortumlu memeliler, domuzgiller, atgiller ve etçilere ait fosiller ile çok sayıda bitki fosili gün yüzüne çıkarılmıştır (Akça, 2009).

Muğla Valiliği'ne 1993'te yapılan kaçakçılık ihbarı üzerine, Özlüce köyü yakınındaki fosiller incelemeye alınmış ve bölge aynı yıl İzmir 2 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1. derece doğal sit alanı ilan edilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkarılan ve Muğla Müzesi'nin Doğa Tarihi Seksiyonu'nunda sergilenmeye başlayan 9 milyon yıllık fosiller, her yıl çok sayıda turist tarafından ziyaret edilmektedir. Çalışmaları yürüten Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Berna Alpagut' a göre; ortaya çıkarılan fosiller çok önemli ve değerli olup, 9 milyon yıl öncesine ışık tutmaktadır. 9 milyon yıl öncesine ait fil, gergedan, zürafa, sırtlan, at ve domuz gibi birçok omurgalı hayvan türüne ait fosiller, Muğla bölgesinin 8-10 milyon yıl önce günümüzden daha sıcak, yağışlı bir iklime, ormanlık alanlar ve geniş otlaklara sahip olduğunu göstermektedir. (Akça, 2009).

Bölgede ilk çıkarılan fosiller sert yapı içinde korunduğundan hiç bozulmadan günümüze kadar gelebilmiştir. Fosillerin, üzerileri özel bir maddeyle kaplanarak Muğla Müzesi'nde oluşturulan salonda sergilenmektedir. Ancak yerli ve yabancı turistler fosillerin çıkarıldığı bölgeleri de gezmek istemektedir. Bu amaçla 2008 yılının başında bölgede açık hava müzesi oluşturulması için çalışmalara başlanmış ve Turolian Park adı verilen açık hava müzesinin ilk etabı başarıyla tamamlanmıştır. Alanda patika yollar oluşturulmuş, seyir tepeleri yapılmış ve bölge tel örgü ile çevrilerek ziyaretçilerin fosillere zarar vermeden kazıları inceleyip doğa tarihinin gün ışığına çıkarılması çalışmalarına da tanıklık etmesi sağlanmıştır. Projenin ikinci etabında ise Turolian Park'ın içine fosillerin sert plastik malzemeden maketlerinin yerleştirileceği planlanmaktadır (Akça, 2009).

Yurt dışı ile kıyaslandığında, ülkemizde Doğa Tarihi Müzeleri'ne verilen önemin pek de fazla olmadığı görülecektir. Oysa Hitit, Frig, Lidya, Urartu, Roma, Bizans, Osmanlı gibi medeniyetlere ev sahipliği yapmış Anadolu coğrafyasının, tarih öncesi devirlere ait yaşam izlerini de barındırdığı yapılan özverili çalışmalar neticesinde ortaya koyulmaktadır. Özellikle Muğla yöresinde yapılan kazılarla gün ışığına çıkarılan dokuz milyon yıl öncesine ait fosil örnekleri, bunu en iyi şekilde kanıtlamaktadır. Zamanımızda artık nesilleri tükenmiş olan canlılara ait bu fosiller, Muğla yöresi doğal çevre yapısının nasıl bir değişim geçirmiş olduğu ile ilgili bazı ip uçları vermektedir. Bu çerçevede Doğa Tarihi Müzeleri'nin geçmişle gelecek arasında köprü kurmak gibi çok önemli bir işlevi de ortaya çıkmaktadır. Geçmişte günümüzdekinden çok daha yeşil ve gür bitki örtüsüyle kaplı olduğu düşünülen Muğla yöresi, gergedandan fillere kadar pek çok canlıya ev sahipliği yapmıştır. Doğal çevrenin insan kaynaklı nedenlerle yok olmasının günümüzde tüm hızıyla devam ettiği ve bunun canlılar için bir yok oluş anlamına geldiği göz önüne alındığında, Doğa Tarihi Müzeleri'nin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü, Doğa Tarihi Müzeleri gezilip görülecek turistik yerler olduğu kadar aynı zamanda geçmişe ışık tutan yönüyle çevre bilincinin verildiği eğitim kurumlarıdır. Bu nedenle ülkemizde de Doğa Tarihi Müzeleri'ne gereken önem verilmeli ve çevre bilincini uyandırmak adına sayıları artırılmalıdır.

2. DOĞA TARİHİ MÜZELERİ, EĞİTİM ve ÇEVRE BİLİNCİ

Çalışmanın bu bölümünde sırasıyla kavram olarak çevre bilinci, Doğa Tarihi Müzeleri'nin eğitim ve çevre bilincini oluşturmadaki rolü ve Londra Doğa Tarihi Müzesi örneği ele alınacaktır.

2. 1. Çevre Bilinci Kavramı

Doğanın, insan merkezli faaliyetler neticesinde özellikle Sanayi Devrimi sonrasında daha fazla ihmal edildiği ve bunun en büyük nedeninin de dünyayı saran kapitalizm olduğu söylenebilir. Gerçekten kapitalizm ile birlikte sermaye birikimi amaç, bu amaca ulaşmak için doğa ise bir araç konumuna indirgenmiştir. Bu durumda doğal kaynakların acımasızca yok edilmesine ve insanın doğaya daha fazla yabancılaşmasına hatta doğadan kopmasına neden olmuştur. Ancak canlılığın sürdürülebilirliğine büyük bir engel teşkil eden, böyle bir insan merkezci yaklaşımın neden olduğu çevre sorunlarının temelinde eğitimsizlik yatmaktadır. İnsanlara eğitim yoluyla verilebilecek çevre bilinci, pek çok sorunu da kökünden çözüme kavuşturabilecektir.

Birçok bilim adamının vurguladığı gibi çevre bilinciyle; çevre bilgisi, çevreye olan tutum ve çevreye yararlı davranışlar amaçlanmaktadır. Bunlar kısa olarak şu şekilde açıklanabilir (Erten, 2004, s. 4-5):

- **Çevre Bilgisi:** Çevreye ait sorunlar, bu sorunlara aranan çözüm yolları, ekolojik alandaki gelişmeler ve doğa hakkındaki tüm bilgilerdir.
- **Çevreye Yönelik Tutumlar:** Çevre sorunlarından kaynaklanan korkular, kızgınlıklar, huzursuzluklar, değer yargıları ve çevre sorunlarının çözümüne hazır bulunuşluk gibi kişilerin çevreye yönelik davranışlara gösterdikleri olumlu veya olumsuz tavır ve düşüncelerin hepsidir.
- **Çevreye Yararlı Davranışlar:** Çevrenin korunması için gösterilen gerçek davranışlardır. Bu tür davranışlar literatürde, çevre dostu veya çevreye yararlı davranışlar olarak yer almaktadır.

Çevre bilincine sahip kişinin, çevre dostu davranışların yanı sıra, çevrenin bozulmasına tarafsız, duyarsız kalmadığı, egoist davranmadığı ve sadece kişisel kazanımlarını hırsla dönüştürmediği söylenebilir. Kısaca çevre sorunlarına karşı duyarlı olmak, çevre bilincine sahip birey olmak ile aynı anlama gelmektedir (Erten, 2004, s. 4-5):

Çevre bilincinin düşünsel, duygusal ve davranışsal boyutları bulunmaktadır. Diğer bir deyişle çevre bilinci; çevreyle ilgili kararları, ilkeleri, yorumları içeren düşüncelerden, bu düşüncelerin yaşama aktarılması olan davranışlardan ve duygulardan oluşmaktadır. Böylesine kapsamlı bir kavramın gelişimi de kuşkusuz basit bir süreçle oluşmamaktadır. İnsanoğlunun çevresiyle etkileşime girişiyle ivme kazanan bu süreç yaşam boyu devam etmektedir. Çevre bilinci kişilik gelişimine paralel olarak çeşitli etkenlerin karşılıklı etkileşimi ile gelişmektedir. Çevre bilincinin geliştirilmesinde aile, eğitim kurumları, kitle iletişim araçları ve sivil toplum örgütlerinin önemli rolleri bulunmaktadır. Çevre bilinci yaşam boyunca gelişebilen dinamik bir yapı içermektedir. Ancak çocukluk yıllarında oluşturulacak temel, büyük önem taşımaktadır. Özellikle okul içinde yürütülen çevre eğitimi uygulamaları, öğrencilerin çevrelerine karşı sorumlu davranış kalıpları geliştirmelerine katkı sağlayabilecektir (Ay, 2010, s. 77). İşte bu noktada çevre bilincinin oluşturulabilmesinde Doğa Tarihi Müzeleri de tıpkı eğitim kurumları gibi işlev görmektedir. Ancak bu işlevleriyle sadece okul çağındaki çocuklarla sınırlı kalmayıp, yaşam boyu eğitim faaliyetlerinin sürdürülebileceği kurumlar olarak varlıklarını korumaktadırlar.

2. 2. Doğa Tarihi Müzeleri ve Eğitim

Doğa Tarihi Müzeleri her yaştan insana, çocuktan yaşlıya, doğanın çeşitliliğini göstermeyi amaçladığı için, eğitim konusunda önemli rol üstlenmektedir. Çeşitlilik, evrendeki taşlar, mineraller, fosiller, hayvanlar, bitkiler, güneş sistemi, çevre, yaşam ortamları gibi konuları kapsamaktadır. Bunlar gelişmekte olan nesillere müzeler yardımıyla aktararak; ekoloji, biyoçeşitlik ve yaşam ortamlarının daha anlaşılabilir hale gelmesi sağlanmaktadır. Ortamların korunması, doğal çevrenin yönetimi ve bunların insanlığın hizmetine bilinçli bir şekilde sunumu, atıkların kullanılması ve çevreye zarar vermemesinin sağlanması bu yolla eğitilmiş kişilerin yardımı ile gerçekleşmiş olacaktır (Cocks, 2007).

Gelişmiş ülkeler, çoktan jeolojik miras envanterlerini çıkarmış, çok sayıda doğa tarihi müzesi ve milli park oluşturarak, bunların arasında bilgi alışverişini sağlayan teknik ağlar geliştirmişlerdir. Böylece hem bilimsel sonuçlar elde edilmiş hem insanların yerbilimi tanınması, yaşadıkları dünyanın geçirdiği süreçlere ilişkin bilgi edinmesi hem de koruma bilincinin oluşturulması sağlanmış, uluslarının kültürel gelişmişliği artmıştır. Bunların yanında Doğa Tarihi Müzeleri özellikle bitki ve hayvan türlerinin geliştirilmesi ve ekonomik kullanımı için uygulamaya yönelik araştırmalar da yapmaktadır. Ayrıca, kamuya yönelik konferanslar düzenlemekte, doğa ve çevre koruması konularında halk eğitim çalışmaları yapmaktadır. Böylece yeni doğabilimcilerinin yetişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu müzelerin aynı zamanda doğa tarihine yönelik bilimsel gezi ve kazılar yapan, bu etkinliklerde üniversite öğrencilerine uygulamalı çalışmalar yaptıran kuruluşlar olduğunun da unutulmaması gerekmektedir (İnan, 2008, s. 82-83).

Doğa Tarihi Müzeleri'nin, eğitimin yanı sıra eğlendirici yönleri de bulunmaktadır. Özellikle değişik konularda eğlendirici sergiler sunmak çocukların yakın ilgisini çekmektedir. Aslında bu da eğitimin bir parçasıdır. Doğa Tarihi Müzeleri, bu fonksiyonlarını sürdürebilmek için devamlı araştırma yapmak zorundadır. Böylece araştırma sonuçları bu yolla halka sunulmuş olmaktadır. Araştırma sonuçlarının diğer önemli kısmı da koleksiyonlardır. Bunlar yalnız doğa ile ilgili olmamalı, harita, kitap ve diğer destekleyici koleksiyonlar müzenin birimleri içinde yer almalıdır. En önemlisi de her bir müzenin doğayı tanımlamak, sınıflamak ve insanları bu konuda eğitmek için mükemmel bir kütüphanesinin olması gerekmektedir (Cocks, 2007).

Zaten çağdaş müzecilikte temel amaç eserleri depolamak ve sergilemek değil, eğitimidir. Günümüzde müzeler artık eserlerin depolandığı mekanlar değil, toplumu eğiten, bilgilendiren yaygın eğitim kurumu kimliğine bürünmüşlerdir. Başlangıçta eski eserleri toplama ve sergileme amacı taşıyan müzeler, günümüzde pedagojik, sosyolojik, psikolojik içerikler edinmiş, hatta “Müzeoloji” adıyla üniversitelerde ayrı eğitimi alınan bağımsız bir bilim dalı kimliğine kavuşmuştur. Doğal oluşumu içerisinde, önceleri tarihi yapılarda koleksiyonlarını koruyup sergileyen müzeler, giderek çağdaş müzecilik doğal oluşumu içerisinde müzecilik anlayışı ile yeniden yapılanmış, bunun ötesinde saklayacakları eserlere göre tasarımı yapılmış yeni binalarda, yer alan yaygın eğitim kurumları durumuna gelmişlerdir. Müzeler bu amaçla toplumsal eğitim-yaygın eğitim konularında çevre eğitimi kapsamında, çevre bilinci, paleoekolojik çeşitlilik ve biyoçeşitlilik yani biyokültür kavramının oluşturulmasında da bilgiler vererek gerçek yaşantı kazanılmasına olanak sağlamaktadır (Çıldır, 2007, s. 16-23).

2. 3. Doğa Tarihi Müzeleri’nin Çevre Bilincini Oluşturmadaki Rolü ve Londra Doğa Tarihi Müzesi Örneği

Çevre korumanın canlılığın ve gezegenimizin geleceği açısından ne derecede önem taşıdığını bilen çevre bilincine sahip bireyler, bozulmuş olan çevre ve insan arasındaki bütünlüğü yeniden inşa edebilecektir. Ancak öncelikle toplum olarak, çevre ve çevre değerlerine karşı davranışlarımızı yeniden gözden geçirmemiz gerekecektir. Eğitim bu konuda pek çok soruna ışık tutabilecektir. Çünkü, eğitim yoluyla insan davranışlarında istenilen yönde değişiklikler oluşturulabilecektir. Bu çerçevede Doğa Tarihi Müzeleri’nin eğitim amaçlı kullanılmasıyla bireylerde çevreye karşı olumlu davranış kalıplarının geliştirilebileceği söylenebilir.

Eğitim, Doğa Tarihi Müzeleri’nin temel işlevlerinden birisi olarak ifade edilebilir. Böyle bir eğitim, bireye kattığı yaşantısal zenginliklerle ona yeni ufuklar açmakta, bilişsel açıdan onu donatmakta, onu daha yaratıcı bir yaşama yöneltmek, bireye gerekli tarih bilinci ve çevre bilincini vermektedir. Çünkü Doğa Tarihi Müzeleri, bilgisel öğrenmenin yanı sıra yaşantısal öğrenmenin de sağlanacağı ortamlar olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Ancak müzedeki öğrenme, okuldaki öğrenme gibi belirli öğretim kademeleri ile sınırlı olmayıp, tüm yaşam boyu devam etmektedir (Adıgüzel, 2011). Yalnızca çocuklar değil, yetişkinlerin de Doğa Tarihi Müzeleri’nden öğreneceği pek çok şey bulunmaktadır. Ancak yurdumuz doğa tarihi açısından oldukça zengin bir coğrafyada yer almasında rağmen bu konuya gereken

önem verilmemektedir. Oysa yurt dışında bu amaçla Doğa Tarihi Müzeleri'nde bireyleri aydınlatıcı, eğitici pek çok faaliyet yürütülmektedir. Buna en iyi örnek olarak Londra Doğa Tarihi Müzesi verilebilir.

250 yıldan uzun bir süredir doğal hayat ile ilgili bilgiler üreten ve paylaşan, İngiltere'nin dünya çapında en önemli ziyaret merkezlerinden biri olan ve aynı zamanda 300'den fazla bilim adamının çalıştığı, dünyanın önde gelen bilim ve araştırma merkezi Londra Doğa Tarihi Müzesi, barındırdığı 70 milyon bitki ve hayvan fosili, kaya ve mineral türleri ile dünyadaki en önemli müzelerden ve öncü araştırma kurumlarından birisidir. Başlangıçta Zooloji, Entomoloji, Palaentoloji, Mineroloji ve Botanik olmak üzere beş bölümden oluşan müzeye, koleksiyonun giderek çoğalması ve çeşitlenmesi nedeniyle yeni ek binalar ve sergi alanları yapılmıştır. Bütün ek yapıların tasarımında doğa temasının yorumlandığı görülmektedir (Özaslan, 2011).

Darwin Merkezi, evrim kuramının kurucusu Charles Darwin'in 200. doğum yılı dolayısıyla 2009'da açılmak üzere yapılan ek bina olup, 17 milyon hayvan ve 3 milyon bitki türünden oluşan koleksiyonu barındırmakta, ayrıca hem müze, hem araştırma merkezi, hem de interaktif bir öğrenme merkezi olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Sergileme özelliğinin yanı sıra, Darwin Merkezi ziyaretçi, bilim adamı ve bilimsel nesnelere arasında interaktif bir diyalog ortamı da sağlamaktadır. Doğa ile ilgili araştırma konularında öncü olan merkez, aynı zamanda bilimsel bilgiye erişimi kolaylaştırarak ve araştırmaları gözleme olanağı vererek doğanın korunması konusunda toplumsal bir bilinç oluşturmada da öncülük etmektedir (Özaslan, 2011). Böylesine özverili çalışmalar neticesinde insanlarda geliştirilecek çevre bilinci sayesinde, günümüzdeki pek çok çevre sorununa ışık tutulabilecektir. Özellikle ziyaretçilerin bilimsel verilerle bütünleşerek bilgi dağarcıklarını geliştirmeleri ve bunu özümsemeleri bu konuda daha yararlı olacaktır.

Darwin Merkezi'nin hedefi, koleksiyonlara fiziksel ve sanal ulaşım sağlamanın yanı sıra, bilim adamlarının çalışma dünyasına da bir göz atma olanağı sağlamaktır. Bu açıdan ziyaretçiler, Darwin Merkezi'ni bir bilimsel atölye olarak gezip gözlemleyebilmektedir. Ziyaretçiler orada bulunan veya video bağlantısı ile bağlanan bilim adamlarından güncel bilimsel programlar hakkında bilgi alabilmektedir. Günde 2.500 kişi müzedeki bilim adamlarını ileri teknoloji donanımlı laboratuvarlarında çalışırken izleyebilmekte ve camla ayrılmış bölümlerle dahili telefon aracılığı ile iletişim kurup neler yaptıkları hakkında sorular

sorabilmektedir (Özaslan, 2011). Ülkemizle kıyas edildiğinde ziyaretçi sayısının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Çünkü T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müze ve örenyerlerini 2009 yılı içerisinde toplam 21.193.627 kişi ziyaret etmiştir (URL 2). Hem ülke ekonomisine sağladığı katkılar hem de halkın kültür ve bilinç seviyesini artırmaları bakımından Doğa Tarihi Müzeleri'nin büyük önem taşıdığı açıkça görülmektedir. Doğa Tarihi Müzesi aracılığıyla ziyaretçiler bilimsel bilgiler ışığında aydınlanmakta ve edindikleri bilgileri günlük yaşantılarında kullanma şansını elde edebilmektedirler.

Darwin Merkezi, bir yandan dünyanın değerlerini keşfetme ve anlamaya yardımcı olmakta, bir yandan da halkı küresel ısınma gibi konularda eğitmeyi ve bilim adamlarını teorilerini sunmaları konusunda cesaretlendirmeyi amaçlamaktadır. Ziyaretçilere bilim adamlarının bugün insanlığın karşı karşıya kaldığı sorunlarla nasıl uğraştıkları gösterilmek istenmektedir. Doğanın insanlar için nasıl yaşamsal bir öneme sahip olduğunun altını çizmeyi amaçlayan Darwin Merkezi, herkesi doğanın dünyasını keşfetmeye davet etmektedir. Bu amaçla, doğa ve doğa tarihi ile ilgilenen herkes, bilim adamları ile bir araya gelerek teşvik edilmekte ve bilimsel çalışmalara katkı sağlayabilmektedir. Ziyaretçiler de hem interaktif öğrenme hem de bilimsel araştırma etkinliklerini gözlemlene olanağı bulabilmektedir. Darwin Merkezi'nin bir bilimsel bilgi merkezi olma iddiası o kadar güçlüdür ki, giriş sırasında her ziyaretçiye sağlanan elektronik veri depolama kartı sayesinde, merkezle kurulan ilişkinin herhangi bir coğrafya sınırlaması olmaksızın internet erişimi olan her yerde sürdürülmesi sağlanmaktadır (Özaslan, 2011).

Londra'daki örneğinde görüldüğü üzere, ziyaretçilerinin doğa tarihi ve bilim ile buluştukları çok önemli kurumlar olan Doğa Tarihi Müzeleri'nin yurdumuzda da yaygınlık ve gereken önemi kazanmaları gerekmektedir. Pek çok ülkede çevre koruma bilincinin kazandırılmasında önemli işlevleri olan Doğa Tarihi Müzeleri, eğitimin önemli unsurları olarak faaliyetlerini uzun yıllardır sürdürmektedirler. Çevre değerlerine verilen önemin artırılmasında birer eğitim kurumu gibi olan Doğa Tarihi Müzeleri'nin aynı zamanda turistlerin cazibe merkezi olduklarının da unutulmaması gerekmektedir. Bu yönüyle, ülke ekonomisine sağladığı yararlar göz önüne alındığında, ülkemiz için tam donanımlı Doğa Tarihi Müzeleri'nin açılması için yetkililerin bir an önce harekete geçmesinin yararlı olacağı söylenebilir.

SONUÇ

Toplumda çevre bilincinin geliştirilmesi gezegenimizin geleceği ve canlılığın sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Burada eğitimcilere büyük görevler düşmektedir. Doğa Tarihi Müzeleri çevre bilincinin geliştirilebilmesinde tüm dünyada eğitim kurumları olarak görev yapmaktadır. Yeni nesilleri doğayla buluşturan, onlara geçmiş yaşantılarla ilgili örnekler sunan ve gelecekle ilgili ipuçları veren Doğa Tarihi Müzeleri'nin ülkemizde de yaygınlaştırılması, özellikle okul öncesi ve okul çağındaki çocukların eğitimlerinin bir parçası haline getirilmesi gerekmektedir. Ancak bunun yapılabilmesi için öncelikle, Avrupa veya Amerika'daki emsalleri gibi Türkiye'de de Doğa Tarihi Müzeleri açılmalıdır. Böylece, doğa tarihi ile ilgili detaylı bilgiler bu müzelerde kanıtlarıyla görülebilecek, insanlar doğadaki geçmiş yaşantılarla buluşabilecektir. Ülkemizde de sürdürülen özverili kazı çalışmalarıyla Doğa Tarihi Müzeleri'nde sergilenebilecek pek çok önemli bulgular gün ışığına çıkarılmaktadır. Bunların Doğa Tarihi Müzeleri'nde sergilenmesi, ziyaretçileri adeta zaman tüneline yolculuğa çıkaracak, geçmişle gelecek arasında köprü kuracak bir bilinç kazanmalarına neden olabilecektir. Kısacası çevre bilincinin oluşturulması adına üzerlerine düşen görevi yerine getiren Doğa Tarihi Müzeleri, toplumda canlılığın sürdürülebilirliğini merkeze alan bir kültür yapısının oluşumuna ışık tutabilecektir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Ö. Okul dışında farklı bir öğrenme ortamı olarak çocuk müzeleri. 20 Mayıs 2011, <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr/index.php/ebt/article/viewFile/299/pdf>.

Akça, O. (2009). Muğla'da dokuz milyon yıl öncesine yolculuk. 18 Mayıs 2011, <http://www.arkitera.com/h47971-muglada-9-milyon-yil-oncesine-yolculuk.html>.

Ay, Selanik, T. (2010). Sosyal bilgiler dersinde çevre bilinci kazandırmada medya ürünlerinden yararlanmaya ilişkin öğrenci görüşleri. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, 1, (1), 76-93.

Cocks, R. (2007). Doğa tarihi müzeleri için bir söyleşi. 14 Mayıs 2011, <http://saridefterler.blogspot.com/2007/10/doatarihi-mzeleri-iin-bir-sylei.html>.

Çıldır, Z. (2007). Öğretmenlerle müzede yetişkin eğitimi-Feza Gürsey Bilim Merkezi örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirsoy, A. (1996). Uygarlık yolunda önemli bir adım; Doğa Tarihi Müzeleri. Bilim ve Teknik Dergisi, 346, 64-69.

Erten, S. (2004). Çevre eğitimi ve çevre bilinci nedir, çevre eğitimi nasıl olmalıdır?. Çevre ve İnsan Dergisi, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı, 65/66.

İnan, N. (2008). Jeolojik miras ve doğa tarihi müzeleri. Bilim ve Teknik Dergisi, 493, 80-84.

Keleş, R. (Ed.). (1997). İnsan çevre ve toplum. Ankara: İmge Kitabevi.

Özaslan, N. Londra Doğa Tarihi Müzesi'nin yeni ek binası: Darwin Center. 23 Mayıs 2011, <http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=368&ReclD=2431>.

Şahan, M. (2005). Müze ve eğitim. 23 Mayıs 2011, http://www.tebd.gazi.edu.tr/arsiv/2005_cilt3/sayi_4/487501.pdf.

MTA Genel Müdürlüğü. Müze eğitim paketi. 10 Mayıs 2011, http://www.mta.gov.tr/v2.0/daire-baskanliklari/tm/egitim_kitap.doc.

URL 1. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Müze nedir?. 22 Mayıs 2011, <http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-88891/muzenedir.html>.

URL 2. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. Müzeler. 23 Mayıs 2011, <http://www.kvmgm.gov.tr/belge/145478/bakanligimiza-bagli-muzeler.html>